

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998
DOI: 10.46763/palim

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 5, NO 9, STIP, 2020

ГОД. V, БР. 9
ШТИП, 2020

VOL. V, NO 9
STIP, 2020

ПАЛИМПСЕСТ

**Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања**

PALIMPSEST

**International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research**

**Год. 5, Бр. 9
Штип, 2020**

**Vol. 5, No 9
Stip, 2020**

PALMK, VOL 5, NO 9, STIP, 2020
DOI: <https://doi.org/10.46763/palim209>

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република С. Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Република С. Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Република С. Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чеглеѓи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капaso, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Нагале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of N. Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, United States of America
Tole Belcev, Goce Delcev University, Republic of N. Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Republic of N. Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, С. Македонија

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST

EDITORIAL COUNCIL

Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, N. Macedonia

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

BIBLIOGRAPHIC INFORMATION

Journal Name	PALIMPSEST International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research
Abbreviation	PALMK
ISSN (print)	2545-398X
ISSN (online)	2545-3998
Knowledge field:	UDC 81
UDC code	UDC 82 UDC 008
Article Format	HTML/ PDF; PRINT/ B5
Article Language	Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish, Italian
Type of Access	Open Access e-journal
Type of Review	Double-blind peer review
Type of Publication	Electronic version and print version
First Published	2016
Publisher	Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip, Republic of N. Macedonia
Frequency of Publication	Twice a year
Subject Category	Language and Linguistics, Literature and Literary Theory, Education, Cultural Studies
Chief Editor	Ranko Mladenoski
Country of Origin	Republic of N. Macedonia
Online Address	http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL
E-mail	palimpsest@ugd.edu.mk
Profiles	Academia.edu https://www.ugd.academia.edu/PALIMPSESTПАЛИМПСЕСТ Research Gate https://www.researchgate.net/profile/Palimpsest_Palimpsest2 Facebook Palimpsest / Палимпсест Twitter https://twitter.com/palimpsest-22 SCRIBD https://www.scribd.com/user/359191573/Palimpsest-Палимпсест BIBLIOGRAPHIC

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Билјана Ивановска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Biljana Ivanovska, editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 Milena Sazdovska-Pigulovska

DEFINITION AND CLASSIFICATION OF PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS AND PROBLEMS OF IDIOMATIC EQUIVALENCE IN TRANSLATION

29 Милена Касапоска-Чадловска

НЕКОИ ФРАНЦУСКИ КОНСТРУКЦИИ СО НЕЗАДОЛЖИТЕЛЕН АТРИБУТ НА ДИРЕКТЕН ОБЈЕКТ И НИВНИТЕ МАКЕДОНСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Milena Kasaposka-Chadlovska

SOME FRENCH CONSTRUCTIONS WITH OPTIONAL DIRECT OBJECT ATTRIBUTE AND THEIR MACEDONIAN EQUIVALENTS

41 Mariantonia Tramite

HIKIKOMORI: ANALISI LINGUISTICA E PROPOSTE DI TRADUZIONE IN LINGUA ITALIANA DI UN NEOLOGISMO 2.0

Mariantonia Tramite

HIKIKOMORI: LINGUISTIC ANALYSIS AND TRANSLATION SUGGESTIONS IN ITALIAN LANGUAGE OF A 2.0 NEOLOGISM

53 Eleonora Fois

THE RENDITION OF METAPHORS AND THE TRANSLATOR'S INFLUENCE IN THE ENGLISH TRANSLATION OF GRAZIA DELEDDA'S LA MADRE

67 Gülşen Yılmaz

“SÜNGÜ” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ ÜZERİNE

Gülşen Yılmaz

THE ETYMOLOGY OF THE WORD “SÜNGÜ”

75 Марија Леонтик

ЗБОРОВНИТЕ ГРУПИ СО ПОСТПОЗИЦИЈА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНОТО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

WORD GROUPS WITH A POSTPOSITION IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE IN MACEDONIAN LANGUAGE

- 87 Виолета Јанушева**
ПЕРИФРАЗИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК
Violeta Janusheva
THE PERIPHRASES IN MACEDONIAN STANDARD LANGUAGE
- 99 Silvana Neshkovska**
THE RHETORIC BEHIND POLITICAL RESIGNATION SPEECHES
- 113 Мери Лазаревска**
НИТУ АНГЛИСКИ НИТУ МАКЕДОНСКИ (КРАТКА АНАЛИЗА
НА АНГЛИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНА /НЕ/
ОПРАВДАНОСТ)
Meri Lazarevska
NEITHER ENGLISH NOR MACEDONIAN (SHORT ANALYSIS OF THE
ENGLISH BORROWINGS IN THE MACEDONIAN LANGUAGE AND THEIR
/NON/JUSTIFICATION)

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 123 Chiara Fusco**
VICO E LA CONTEMPORANEITÀ: VISIONI DELLA LETTERATURA IN
VICO, QUASIMODO E MONTALE
Chiara Fusco
VICO AND CONTEMPORANEITY: VISIONS OF LITERATURE IN VICO,
QUASIMODO AND MONTALE
- 135 Mirko Mondillo**
«ADESSO TU MI DICI COSA VUOI FARE DI ME». TIMIRA. ROMANZO
METICCIO E L'IPERMODERNO ITALIANO
Mirko Mondillo
«NOW YOU TELL ME WHAT YOU WANT TO DO ABOUT ME». TIMIRA.
ROMANZO METICCIO AND THE ITALIAN HYPERMODERNITY
- 149 Marcella Di Franco**
IL LIRISMO NOSTALGICO E L'ALIENAZIONE MODERNA IN CORRADO
ALVARO
Marcella Di Franco
NOSTALGIC LYRISM AND MODERN ALIENATION IN CORRADO ALVARO
- 161 Марија Ѓорѓиева Димова**
МЕМОРИЈАТА НА РОМАНОТ, РОМАНОТ КАКО МЕМОРИЈА
Marija Gjorgjieva Dimova
THE MEMORY OF THE NOVEL, THE NOVEL AS A MEMORY

- 171 Славчо Ковилоски**
КРВТА НЕ Е ВОДА: НАРОДНАТА ПЕЈАЧКА ДАФА ЦЕПЕНКОВА
Slavcho Koviloski
BLOOD IS THICKER THAN WATER - THE INTERPRETER OF FOLK SONGS: DAFA CEPENKOVA
- 179 Маријана Горгиева-Ристевска, Ранко Младеноски**
СЕМИОЛОГИЈА НА НЕАНТРОПОМОРФНИОТ ЛИК ВО РОМАНОТ „ЌЕРКАТА НА МАТЕМАТИЧАРОТ“ ОД ВЕНКО АНДОНОВСКИ
Marijana Gorgieva-Ristevska, Ranko Mladenoski
THE SEMIOLOGY OF THE NON-ANTHROPOMORPHIC CHARACTERS FROM THE NOVEL “THE MATHEMATICIAN’S DAUGHTER” BY VENKO ANDONOVSKI
- КУЛТУРА / CULTURE**
- 193 Ана Stefanovska**
VIRTUAL REALITY AND READING CITIES: GPS-BASED APPLICATIONS AS A NEW FORM OF LITERARY TOURISM
- 201 Оља Стојкова**
ПРЕДАТОРСКО ИЗДАВАШТВО
Olja Stojkova
PREDATORY PUBLISHING
- 213 Екатерина Намичева, Петар Намичев**
ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА – МОДЕЛИ НА ЗАШТИТА И ЗАЧУВУВАЊЕ НА ФУНКЦИЈАТА
Ekaterina Namicheva, Petar Namichev
TRADITIONAL ARCHITECTURE – MODELS OF PROTECTION AND PRESERVATION OF FUNCTION
- МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY**
- 225 Нина Даскаловска**
ПРИОДИ И АКТИВНОСТИ ЗА ИНТЕГРИРАЊЕ НА ВОКАБУЛАРОТ ВО НАСТАВАТА
Nina Daskalovska
APPROACHES AND ACTIVITIES FOR INTEGRATING VOCABULARY IN LANGUAGE INSTRUCTION
- 239 Blerina Nuhi, Brikena Xhaferi**
EVALUATING CRITICAL THINKING COMPONENT OF HIGH SCHOOLS IN SKOPJE

253 Arbnora Sulejmani, Brikena Xhaferi

TECHNIQUES WHICH PROMOTE CRITICAL THINKING IN ELT – A STUDY CONDUCTED IN HIGH SCHOOLS OF SKOPJE

265 Марија Гркова

ОБЈЕКТИВНИ ТЕСТОВИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ПОСТИГНУВАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ И ТЕСТИРАЊЕТО ВО НАСТАВАТА

Marija Grkova

THE CLASSROOM TEST AND THE OBJECTIVE TESTS FOR MEASURING STUDENTS ACHIEVEMENTS

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

277 Кирил Трајчев

РУСКАТА ПОТРАГА ПО БОЖЈАТА МУДРОСТ

Kiril Trajchev

RUSSION QUEST FOR THE WISDOM OF GOD

291 Monika Zázrivcová

COMPTE-RENDU : « LES INTERFÉRENCES LINGUISTIQUES DU FRANÇAIS SUR LE SLOVAQUE. L'EXEMPLE DU SYSTÈME VERBAL », PAR LUCIA RÁČKOVÁ ET FRANÇOIS SCHMITT

Monika Zázrivcová

REVIEW: “LES INTERFÉRENCES LINGUISTIQUES DU FRANÇAIS SUR LE SLOVAQUE. L'EXEMPLE DU SYSTÈME VERBAL” (FRENCH LINGUISTIC INTERFERENCES ON SLOVAK. THE EXAMPLE OF THE VERBAL SYSTEM), BY LUCIA RÁČKOVÁ AND FRANÇOIS SCHMITT

295 Ранко Младеноски, Софија Иванова

СОВРЕМЕНАТА КНИЖЕВНОСТ МЕЃУ ЗАПАДНИОТ АНТРОПОЦЕНТРИЗАМ И ИСТОЧНАТА ТЕОДИЦЕЈА

Ranko Mladenoski, Sofija Ivanova

CONTEMPORARY LITERATURE BETWEEN ANTHROPOCENTRISM AND EASTERN THEODICY

ДОДАТОК / APPENDIX

311 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ

ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“

CALL FOR PAPERS

FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувани читатели,

Со објавувањето на деветтиот број на списанието „Палимпсест“ се одбележува и потврдува неговото петгодишно постоење. Тековниот број на ова списание обработува теми кои се однесуваат на областите јазик, книжевност, методика на наставата и културологија и тие се напишани на македонски, англиски, италијански и турски јазик. Тематските области што ги покриваат овие статии се доволно разнолики да го привлечат вниманието на нашите колеги, наставници, студенти, но и доволно мотивирачки да го одржат современиот чекор со актуелните феномени на истражување од горенаведените области. Од објавените трудови во овој број како најбројни се јавуваат авторите од Македонија (Милена Саздовска-Пигуловска, Милена Касапоска-Чадловска, Марија Леонтиќ, Виолета Јанушева, Силвана Нешковска, Мери Лазаревска, Марија Ѓорѓиева Димова, Славчо Ковилоски, Маријана Ѓорѓиева-Ристевска, Ана Стефановска, Оља Стојкова, Екатерина Намичева, Петар Намичев, Нина Даскаловска, Блерина Нухи, Арбнора Сулејмани, Брикена Џафери, Марија Ѓркова, Кирил Трајчев, Ранко Младеноски, Софија Иванова), потоа од Словачка Моника Зазривчова (Monika Zázrivcová), од Австрија Мариантониа Трамите (Mariantonia Tramite), од Италија Елеонора Фоа (Eleonora Fois), Кјара Фуско (Chiara Fusco), Мирко Мондило (Mirco Mondillo), Марчела ди Франко (Marcella Di Franco) и од Турција Ѓулшен Јилмаз (Gülşen Yılmaz).

Доминантен јазик на статиите во овој број е македонскиот јазик, што го толкувам како наш стремеж во борбата за негово негување и зачувување како наше најголемо културно наследство, како и желбата и намерата обработените тематски содржини да бидат лесно достапни за сите заинтересирани на територијата на целата наша држава. Сепак, се јавува неопходност и од актуелизација и популаризација и на другите јазици, што укажува на фактот дека светот на јазиците е огромен и дека многу аспекти од јазиците треба да се анализираат и да се објаснат. Тоа ја покажува важноста и значењето на странските јазици во современите емпириски текови во науката за јазикот, во науката за книжевноста, методиката на наставата и во културологијата.

Како резултат на електронската достапност на ова списание и на активностите на Уредувачкиот одбор, Редакцискиот совет, рецензентите, јазичните и техничките уредници, горди сме да истакнеме дека присуството на научноистражувачки статии од различни земји од светот говори за неговата актуелност и популарност. Сите што се вклучени во создавањето на ова списание несебично се ангажираат за неговото подобрување и со своите сугестии и добронамерни критики и дискусии влијаат доволно инспиративно да привлечат современи и модерни истражувачки публикации кои ќе најдат на уште поголема читателска публика во иднина, со што современите истражувања ќе бидат широко достапни и ќе овозможат размена на знаења, идеи, како и на научни и стручни достигнувања.

Билјана Ивановска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Dear readers,

The ninth issue of “Palimpsest” marks and confirms the journal’s five year existence. The current issue of the journal covers topics related to the fields of language, literature, teaching methodology and culturology, and they are written in Macedonian, English, Italian and Turkish. The thematic areas covered by these articles are diverse enough to attract the attention of our colleagues, teachers and students, and at the same time motivating enough to keep up with the current phenomena of research in the aforementioned areas. From the published articles in this issue, the authors from Macedonia appear as the most numerous, such as Milena Sazdovska-Pigulovska, Milena Kasaposka-Chadlovska, Marija Leontik, Violeta Janusheva, Silvana Neshkovska, Meri Lazarevska, Marija Gjorgjieva Dimova, Slavco Koviloski, Marijana Gorgieva-Ristevska, Ana Stefanovska, Olja Stojkova, Ekaterina Namicheva, Petar Namichev, Nina Daskalovska, Blerina Nuhi, Arbnora Sulejmani, Brikena Xhaferi, Marija Grkova, Kiril Trajcev, Ranko Mladenoski, Sofija Ivanova, then from Slovakia Monika Zázrivcová, from Austria Mariantonina Tramite, from Italy Eleonora Fois, Chiara Fusco, Mirco Mondillo, Marcella Di Franco and from Turkey Gülşen Yılmaz.

The dominant language of the articles in this issue is the Macedonian language, which I recognize as our aspiration in the struggle for its nurturing and preservation of our greatest cultural heritage, as well as the desire and intention to make the thematic contents to be easily accessible to anyone concerned throughout our country. However, there is a need for actualization and popularization of other languages, which points to the fact that the world of languages is vast, therefore, many aspects of languages ought to be analyzed and explained. This actually proves the importance and significance of foreign languages in contemporary empirical currents in the science of language, literature, teaching methodology and culturology.

As a result of the electronic availability of this journal and the activities of the Editorial board, the reviewers, the linguistic and technical editors, we are proud to point out that the presence of scientific research articles written by authors from different countries of the world speaks of its relevance and popularity. Everyone involved in the creation of this journal is selflessly committed to its improvement and with their suggestions, well-intentioned reviews and discussions influence the submission of contemporary and modern research articles that will attract even a larger readership in the future, so that contemporary research will be widely available and will enable the exchange of knowledge, ideas, as well as scientific and professional achievements.

Biljana Ivanovska, Editor of Palimpsest

ПРИКАЗИ

BOOK REVIEWS

UDC: 1:271.2(470+571)(091)(049.3)

UDC: 1(470+571)(091)(049.3)

UDC: 930.85(=161.1)(049.3)

UDC: 316.7(=161.1)(049.3)

DOI: <https://doi.org/10.46763/palim2090277t>

Стручен труд

Theoretical paper

РУСКАТА ПОТРАГА ПО БОЖЈАТА МУДРОСТ

Кирил Трајчев

Меѓународен славјански универзитет „Гаврило Романович Державин“, Свети
Николе – Битола
kiril.trajcev@yahoo.com

Апстракт: Трудот претставува осврт кон една од најзначајните философски студии во историјата на македонската философија воопшто. Автор на тритомното философско дело со наслов „Руска религиска философија“, кое е предмет на внимание во овој труд, е истакнатиот македонски професор, философ, писател и публицист Трајче Стојанов. Во првиот том од книгата авторот е фокусиран на контекстите во кои се раѓала руската религиска философија и од кои произлегле одредени феномени поврзани со неа. Вториот том ни донесува систематски преглед на историјата на руската религиско-философска мисла од нејзините почетоци до денес. Последниот том е посветен на централните проблеми во самата руска религиска философија и е клучниот, но и најимперативен и најкомлексен и претставува синтеза на сè претходно изнесено. Руската религиско-философска мисла е специфична, уникатна, динамична, дискретно мистична и контроверзна, па токму поради тоа и бара темелно и сериозно проучување и елаборирање. Преку минуциозен и рецентен пристап и високо стандардна научна методологија, авторот на оваа книга ни ги нуди сите релевантни индикатори, факти, позиции и импликации поврзани со руската религиска философија. Овој труд преку анализа на сè што е значајно во самата руска философија, го истакнува огромното значење на самата книга на Трајче Стојанов.

Клучни зборови: *Руска религиска философија, Соборно познание, Сеединство, Софија, Богочовештво, Руска идеја, Космизам.*

I. Вовед

Во поновата историја на македонското издаваштво во сферата на философско-научните публикации ретко кое дело предизвика такво внимание, читателска возбуда и задоволство како книгата на проф. д-р Трајче Стојанов „Руска религиска философија 1-3“. Ова е исклучителен труд кој влегува во богатата ризница на научното творештво не само во Македонија туку и во овој дел на Европа, па и светот воопшто. Она што Трајче Стојанов ѝ го понуди на философската и научната читателска јавност во форма *coram publico* се граничи со еден посебен философски херојски чин или подвиг. Одамна не сме имале можност во раце да држиме повеќетомно философско-научно остварување кое фасцинира не само со својот квантитет, туку едноставно

освојува и со рафинираниот јазик, софистицираниот стил, доследните заклучоци и поенти и може слободно да се каже дека е пишувано во духот и традицијата на брилијантните умови од големите светски философски школи. Она што недостасува кај нас во рамките на философско-научната сцена, пред сè, мислам дека треба да се бара во сегментот на капитални трудови и студии (историски прегледи, енциклопедии, лексикони, речници, хрестоматии, критички изданија, опсежни систематски студии и слично), а со овој труд Трајче Стојанов нè убедува дека тоа воопшто не е невозможно, туку баш напротив, ни предочува една комплексна, комплетна, критички интонирана студија.

Феноменот „руска религиска философија“ на балканските простори (особено на просторите на СФР Југославија), гледајќи ретроспективно, не бил доволно и соодветно третиран, особено ако се изземат последните 2-3 децении. За ова, впрочем, споменува и самиот автор во првиот том од оваа негова студија. Во последниве две и пол децении е засилено и евидентно присуството на преводи на темелниците на руската религиска философија посебно во Србија, а не се изоставени и автори и дела кои генерално влегуваат во поширокиот контекст на овој феномен. За жал, состојбата во нашата земја пред појавата на оваа книга беше прилично скромна и бедна. Освен некои преводи на сосема мал дел од руските религиски философи и неколку студии за нив, сè останато беше во рамките на инцидентни, изолирани и фрагментирани обиди.

Ова дело претставува прв оригинален и смел обид студиозно да се проговори за руската религиска философија преку перото на философ-истражувач, кој во своето философско-научно истражување од една повластена позиција на раскошен интелектуалец, ерудит и остроумен мислител вешто ги користи стандардите на научната методологија, при тоа внесувајќи свежина и инвентивност во неа. Оригиналноста, пред сè, се манифестира и се согледува преку тоа што поттикнува и отвора нови исчекорувања во рамките на проблематиката поврзана со оваа философија и провоцира и наведува на повторно промислување и нурнување во прашањата што таа ги поставува.

II. Генезата на руската мисла

Самата книга според својата морфолошка структура е составена од три дела. Првиот том е насловен „Контексти“, вториот „Историја“, додека третиот го носи насловот „Проблеми“.

Во првиот том авторот ни дава можност преку еден преглед на генезата и развивањето на рускиот културен и философски дух да ги познаеме сите најважни пунктови и стожери на оваа цивилизациски многу значајна култура. Всушност, Трајче Стојанов прави една вивисекција на сè она што е релевантно како феномен, личност или настан во долгата историја на руската културна традиција. Она што Стојанов ни го нуди во овој дел од неговата обемна студија претставува комплетен и срочен увид на сите општествено-политички, културно-историски и општи цивилизациски прилики, услови и можности од кои се изнедрила руската религиска философија и тој може да се

разгледува и како рекапитулар на она што претходело и ја условило појавата на овој многу значаен сегмент од историјата на философијата. Најпросто би можеле да констатираме дека авторот ни ги доближува сите контексти во овој динамичен процес во развојот на „руската мисла“. Самиот автор вели: „Целта е, најпрвин да се детектираат, издвојат, а потоа и да се вообличат, формулираат и објаснат оние општествено-историски и културни услови во кои се создавала руската мисла, кои на одреден начин ја детерминирале, но и таа ги детерминирала“. (Стојанов, 2019, Т. 1, стр. 21). Со право авторот констатира дека ова претставува некаков вид философија на историјата, или ако прецизираме философија на руската историја. Би се поставило прашање дали еден историски преглед би можел да биде ставен во корпусот на философските истражувања. Руската општа историја е прилично динамична и пребогата со настани, бурни промени, превирања и пресврти, а самата руска философија е, всушност, детерминирана од тој историски и општествено-политички контекст, и оттука Стојанов заклучува дека „и самиот тој контекст битно е физиономиран од философско-политичките идеи... и особено заради тоа, има потреба да се лоцира општиот историски и културен контекст на философските проблеми“. (Стојанов, 2019, Т. 1, стр. 24).

Низ една прегледна хронологија на развојот на руската култура, всушност, авторот нè води на една дискретна историска прошетка од периодот кој условно го нарекуваме „паганска ера“, т.е. од периодот пред покрстувањето на Русија па до периодот кој следи непосредно по Октомвриската револуција.

III. Историја на руската религиска философија

Во вториот том насловен „Историја“ авторот ни дава можност за увид во самата историја на руската религиска философија од нејзините почетоци од втората половина на XVIII век до првата половина на XX век. Значајно за истакнување е тоа што авторот прави анализа и преглед и на позначајните книги за историјата на руската философија. Проф. д-р Трајче Стојанов преку концизна и прегледна периодизација на руската религиска философија прави една минуциозна опсервација на сè што е најзначајно за неа.

Кога се зборува за историјата на руската религиска философија неминовно е да се каже дека таа не е произлезена строго само од лулката на руската култура, туку во еден период била под западни влијанија. Од друга страна, самата Русија била надвор од Римското Царство и не го примила општото духовно и културно наследство кое го добива Европа. Во раните почетоци на развојот на руската мисла во Русија сè уште нема *universitas studiorum* од европски тип, па и самата философија почнува да се развива подоцна. Оттаму и не можеме да зборуваме за некаква академска философија во периодот на почетоците од развојот на руската философска мисла.

Историски гледано културните, интелектуални па и философски влијанија на Западот врз Русија доаѓале преку Франција и Британија, но сепак не се задржале долго и трајно, особено кога е философијата во прашање. Најсилното западно влијание врз руската философија го има извршено германскиот класичен идеализам.

Првите изблици на философијата во руското образование се поврзани со духовните академии во Русија. Впрочем, со тоа авторот го отвора второто поглавје од втората темелна глава на вториот том од неговата обемна студија. Всушност, духовните академии биле центрите за руското теолошко и философско образование. Појавата на масонскиот мистицизам, според авторот, се поврзува меѓу другото и со влијанијата на мистичните учења на Французинот Сен-Мартен и Германецот Јаков Беме. (Стојанов, 2019, Т. 2, стр. 84). Од друга страна, масонството било привлечно за рускиот интелектуалец не само поради неговиот мистичен ореол и не-црковната религиозност, туку возбудувало и „со неговата филантропија, со утопизмот и верата во напредокот и усовршувањето, како личниот така и општествениот, но и со тајните учења, кои за разлика од црковните учења изгледаат современи, но и езотерични, наводно достапни само на избрани“, вели Стојанов. (2019, Т. 2, стр. 83). Влијанието на овој вид мистицизам за развојот на руската философска мисла е значајно и покрај ограниченоста произлезена од конспиративниот карактер на овие организации. Друштвото на љубители на мудроста е кружок на истакнати интелектуалци со различни научни и уметнички интереси. Во ова Друштво членувале претежно млади луѓе и во секој случај тие дале исклучителен придонес за популаризирање на философијата кај широките интелектуални слоеви и мислечката младина. Авторот, главно, се задржува на тројцата најистакнати претставници на Друштвото: Д. Веневитов, В. Ф. Одојевски и П. Ј. Чаадаев, а во следното потпоглавје му посветува посебно внимание на последниов мислител. Ова поглавје завршува со разгледување на ставовите на „пророкот на православната култура“ како што Зењковски во неговата „Историја на руската философија“ (Zenjkovski, 2002) го нарекува големиот руски писател Николај Василевич Гогољ.

Следното поглавје е фокусирано на периодот на удирањето на философките темели и го опфаќа периодот од 40-ите години до крајот на XIX век. Тенденцијата за создавање на нова автентична руска културна и философска мислечка матрица започнува уште со Чаадаев и Гогољ. Тој нов интелектуален и духовен егземплар е инспириран главно од Црквата и православната култура, но својот најсилен и автентичен израз почнува да го добива со појавата на таканареченото „словенофилство“ и словенофилите. Според мнението на професор Стојанов, словенофилите можеме да ги проучуваме „како припадници на посебно философско движење. Дури може да се зборува и за философски правец формиран од припадниците на ова движење“. (Стојанов, 2019, Т. 2, стр. 110). Авторот ни дава пресек на ова философско движење преку изнесувањето на главните философски поенти на неговите клучни претставници: Иван Киреевски, Алексеј С. Хомјаков, К. С. Аксаков и Ј. Ф. Самарин. Киреевски се фокусира на единството на духовниот живот како централен проблем кој треба да се третира. За Хомјаков црквата како жива заедница е клучот на философијата. Кај словенофилите се јавува во една експлицитна форма и идејата за соборноста и сеединството, кој ќе стане еден од централните поими и предмет на размисла и философирање и кај подоцнежните руски религиски философи. Од друга страна,

словенофилството се јавува и како опонент на западните религиско-историски и културно-национални концепти на развој, единство и самобитност на едно општество и народ. Секако, неодминливо е да се спомене и придонесот за развојот на руската философска мисла што го дава духовно-академската философија предочена преку философијата на Ф. А. Голубински, Памфил Данилович Јуркевич и Виктор Д. Курдјавцев-Платонов. Особено индикативно и парадигматично е влијанието на автентичната руска философија врз писателите од тоа време. Тука, пред сè, се мисли на бардовите на руската литература воопшто – Фјодор Михајлович Достоевски и Лав Николаевич Толстој. Колку и да се обидуваме да го оспоруваме обидот овие двајца врвни литерати да бидат сместени во каков и да е преглед на философија, Трајче Стојанов нè уверува во тоа дека секако постои повеќе од реална основа за тоа. Тој и самиот вели: „Достоевски низ книжевна форма изнесувал философски релевантни идеи и учествувал во профилирањето на руската философија“. (Стојанов, 2019, Т. 2, стр. 48). Трите главни тематски области во кои, според Стојанов, се гради философијата на Достоевски се: гносеологија, антропологија и религија. Достоевски, покрај тоа што го третираме за еден од најпродабочените умови во историјата на литературата, слободно можеме да кажеме дека е автор кој има заокружен философски систем. За разлика од Достоевски, кај Толстој веќе не би можеле со целосна убеденост да зборуваме за заокружен систем на философија. Може да се констатира дека од неговата генијалност и индивидуалност се изнедриле пантеизмот и панморализмот. Кога веќе пред малку компаративно ги споменаваме двајцата големи писатели-философи, можеби најупатно би било да се спомене оценката на Мерешковски која и самиот проф. Стојанов ни ја изнесува во студијава: „Кај Толстој има превласт на плотта над духот, кај Достоевски – на духот над плотта“. (Стојанов, 2019, Т-2, стр. 148). Во следното потпоглавје авторот се задржува на стожерите на руската религиска философија: Н. Ф. Фјодоров и Владимир С. Соловјов, за чија философија нешто накратко ќе биде споменато во освртот кон следниот том од студијава.

Поглавјето што следи е насловено „Разработки: крајот на XIX и почетокот на XX век“ и во него ќе бидат изнесени ставовите на кнезовите Сергеј и Евгениј Трубецкој коишто се под очигледно влијание на Соловјов, без оглед колку прифаќаат, а колку отфрлаат од неговото учење. Тука уште се поместени и карактеристиките на мислителите опфатени во одредницата академска религиска философија, коишто се во обид да го оправдаат, да го осмислат религиозното, односно да ја осмислат содржината на верата.

Во поглавјето што следи авторот се посветува на религиско-философската ренесанса од XX век. Ќе се обидам накратко да ги генерализирам главните особености на овој период, без да навлегувам во подробности, бидејќи сметам дека тука се застапени автори што се најпознати, најдостапни и најприсутни на пошироката интелектуална, научна, философска и преостаната читателска публика. Основната општа карактеристика на овој период е, како што вели проф. Стојанов „самостојното барање и градење на некаква 'нова религиска свест', реосмислување на христијанството во философска функција, негово творечко надминување, ако може така да се

каже“. (Стојанов, 2019, Т. 2, стр. 221). Самиот израз нова религиска свест го употребува Николај А. Берѓаев. Сите припадници на оваа философска струја во Русија се одликуваат со нагласен антисекуларизам и со силна желба за преосмислување на историското христијанство. Најавата на новата религиска свест доаѓа од страна на Василиј Василевич Розанов, додека главните носители таа нова религиска свест кои се обработени во оваа книга се Д. С. Мерешковски, Лав Шестов и Николај А. Берѓаев.

Вториот том од својата обемна студија „Руска религиска философија“ проф. д-р Трајче Стојанов ја завршува со поглавјето посветено на последните страници од историјата на руската философска мисла и е насловено „Руската философија во својот зенит“. Всушност, според авторот, ова е период кога руската религиска философија го достигнува својот врв. Таа своја кулминација руската религиско-философска мисла ја достигнува во имињата на Лав П. Карсавин, Семјон Л. Франк, Николај О. Лоски, Алексеј Ф. Лосев, Павел Флоренски, Сергеј Н. Булгаков. Авторот низ посебни потпоглавја нè води низ учењето на интуитивистите, метафизиката на сеединството, софиологијата, учењето на теолозите од овој период, а завршува со разгледување на разните религиски аспекти во философијата. Сосема на крајот од овој критички преглед на вториот том од книгата, за најљубопитните само ќе ги споменам имињата на философите кои се опсервирани од самиот автор: Василиј Василевич Зењковски, Георгиј В. Флоровски, Александар Шмеман, Јован Ф. Мајендорф, П. И. Новгородцев, Б. И. Вишеславцев, Владимир Ф. Ерн и Иван И. Иљин.

IV. „Проблеми“

Третиот том, насловен „Проблеми“, е можеби и клучниот, ако ја следиме трагата на префинетиот философски сензибилитет. Во однос на пристапот кон проблемите во руската религиска философија дефинитивно би отвориле нов проблем (наш личен во неможноста да се биде сеопфатен, комплетен и прецизен), токму поради присуството и комплексноста на мноштвото теми, прашања и проблеми кои се отвораат во ризницата на руската философска мисла. Самиот автор се одлучува за еден од многуте можни пристапи и проблемите што ги издвојува и ги елаборира се дел од повеќето, но секако според својата улога и релевантност целосно го имаат заслужено своето место во оваа студија.

Првиот проблем кој е предмет на истражување на авторот е соборното познание. Оваа синтагма е кованица од поимот соборност позајмен од христијанската духовна и философска традиција и познание кој е, всушност, централна гносеолошка категорија. Всушност, во ова поглавје се обработуваат гносеолошките и антрополошките проблеми, тематизирани во учењата на словенофилите и Соловјов, а подоцна и кај други философи. Зошто овие проблеми одат рака под рака во нивното разгледување од страна на словенофилите. Скоро во текот на сиот свој развој и градење на традиција, руската религиска философија е напојувана од вртоците на долгата традиција на христијанството од исток. Всушност, она што е најсуптилно и најсуштинско во самата руска религиско-философска мисла е преземено и

вградено преку Византија и источната византиска духовна култура. Главните припадници на струјата на словенофилите кои проф. Стојанов ги обработува во ова поглавје се: Иван Киреевски, Алексеј С. Хомјаков, К. С. Аксаков и Ј. Ф. Самарин. Тие се инспиратори и на „сите идни оригинални духовни потраги на руската религијска философија“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 15). Овде, главно, ќе се задржиме на дел од философските погледи на Владимир Соловјов. Соловјов ја сфаќа философијата како практична наука која помага во достигнувањето на целовито знаење во еден целовит живот. Поимот целовитост кај Соловјов е централен, кој има и гносеолошка и антрополошка релевантност, и буквално го користи во сите философски дисциплини. За ова авторот вели: „тој е во потрага по целовито знаење (гносеологија), кое заедно со целовитото творештво (естетика, етика), чини целовит живот (антропологија), во целовито општество (историософија-богочовештво)“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 47). Според Соловјов, целовитото познание е должно да одговара на сите потреби на човековиот дух, во сите сфери да ги задоволува вишите стремежи на човекот. Оттука, Соловјов разликува три вида познание: емпириско, рационално и мистичко, а таа поделба одговара на трите вида постоечко: појави, идеална сфера и Апсолут. Соловјов ги критикува емпиризмот и рационализмот истакнувајќи дека во секое вистинско познание за кој било предмет ние имаме нешто повеќе од тоа што е дадено во сетилата и поимите, а кое се однесува на тој предмет. Токму поради одредени импликации извлечени од претходново, според Соловјов се јавува потреба од трет вид на познание – мистичкото познание. Овој вид познание Соловјов го нарекува вера (искуство, вера, разум – три форми на познание). Метафизиката на Соловјов е основа за неговата гносеологија. Според Соловјов, последна основа на секое постоење е Апсолутот. Тој не е одвоен од светот, тој е едно во кое е содржано сè, значи Апсолутот е и едно и сè, затоа тој е и сè и единство истовремено, т.е. сеединство. Целината е сеединство, а вистинското познание е познание на целината. А целината, тоа сеединство, Апсолутот или конечно Бог се познава со вера. Во процесот на познанието, според Соловјов, до Апсолутот не се доаѓа, од него се поаѓа. Конечно, познанието е акт на вера. Поради неможноста за кратко време критички да се изнесе сè што е релевантно за централниот проблем во оваа глава од студијава, преку ваков селективен увид во она што е во фокусот на самиот автор сметам дека е изнесено доволно податлив материјал кој ќе послужи за провокација и инспирација на секој иден читател.

Поимот сеединство третиран во втората глава од овој том на студијава е дефинитивно поим кој прави директна асоцијација на руската религијска философија. Еве што се вели во обемната Енциклопедија на руската философија (приредувач Михаил Маслин) за самиот овој поим: „Сеединство – философска категорија (идеја, принцип) која го изразува органското единство на универзалното светско битие, заемното проникнување и поделеност на деловите кои го чинат, нивната идентичност, како меѓусебна, така и со целината со квалитативна специфичност и индивидуалност“. (Маслин, стр. 687-688). Поимот на сеединството е и контекстот во кој се сместуваат и преостанатите два клучни концепта – Софија и Богочовештво. Вообичаено е

прифатено дека има четири видови, форми или варијанти во кои се изразува концептот на сеединството: 1. софиолошки и со него поврзани застапници: Соловјов, Булгаков; 2. монодуалистички (панентеистички) – Карсавин, Франк; 3. моноплуралистички – Лопатин, Лоски; 4. философски симболизам – Флоренски, Лосев. Поимот на сеединство може да се каже дека е и најопштиот генерирачки поим во руската религиска филозофија, кој е во тесна врска со сите преостанати поими и проблеми. Во метафизиката на Соловјов стварноста е апсолут, и едно и сè, па оттаму таа метафизика кај Соловјов, всушност, е метафизика на сеединството. Според Соловјов, апсолутот е единството и сопствена негација. И самиот автор на оваа студија вели дека „кога се зборува за сеединството кај Соловјов, всушност треба да зборуваме за неговото сфаќање на Апсолутот, впрочем, тоа и е сеединството“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 71). Светот, всушност, е сè и единство – сеединство. Поединечното постоење е мноштвеност во однос на апсолутот, но не е вон него. Поаѓајќи од ваквата позиција, Соловјов чувствува потреба од разликување на прв апсолут и втор апсолут. Првиот претставува начело ослободено од секаква одредба и е повисоко битие, додека вториот ја претставува множественоста на формите, односно е потенција на битието или *materia prima*. Меѓутоа, во толкувањето на овие два степени на постоењето Соловјов доаѓа до ситуација на несогласност со христијанскиот концепт за создавањето на светот како *creatio ex nihilo* и концептот на злото во христијанството како појава која е според Божјо допуштение, но не и Божја волја. Во првиот случај тој се брани со тврдењето дека светот е потенцијално божествен, а не актуелен, дека тој е сеединство во настанување. За второто отстапување се брани преку љубовта. Според Соловјов, Бог од љубов се пројавува како мноштвеност, како апсолутно од втор ред, кое не може да постои без првиот апсолут. Светот е еманиција на апсолутот, кој од љубов го излева светот. Друг истакнат философ кој подробно го разгледува поимот на сеединството е Семјон Л. Франк. Поимањето на сеединството кај Франк е монодуалистичко. Овој и сличните концепти се панентеистички, т.е. Бог е во светот, но не е еднаков на светот, а се прават во обид да се избегне пантеизмот, односно поистоветувањето на Бог со светот. Во неговата централна гносеолошко-онтолошка студија „Недофатливо“, Франк доаѓа до еден поим на апсолутот како единство на противречностите. Како суштински атрибути на сеединството, според него, се – металогишко, недофатливо, надрационално. Според него, сеединството останува за нас недофатлива тајна. Тој аргументира: „Секое поединечно знаење е само делумно знаење, е само делумно познато, па според тоа останува со еден дел – и тоа со својот поголем дел – непознато“. (Франк, 2010, стр. 148). Недофатливото, апсолутот е создател и основа на светот, е над светот, овозможува единство, но самиот не е тоа единство, тој е металогишко единство. Ова е концепт на антиномичен монодуализам. Преостанати автори за кои зборува проф. Стојанов во ова поглавје се и Николај Лоски и Алексеј Ф. Лосев, кои овде ќе бидат само споменати.

Според самиот Стојанов, слично на тврдењата и на други истражувачи на руската философско-религиска мисла, Софија е „највиталниот поим во

руската религиска философија“ и е „најплодниот руски религиски продукт“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 97). Учењето за Софија се јавува како космолошко, онтолошко, метафизичко и теолошко учење. Самата софиологија е учење на руските религиски философи за Софија – Премудроста Божја – кое во себе ги има впиено елементите на црковното предание, но и дел од гностицизмот, кабалата и европската мистика. По својот карактер учењето за Софија е онтотеолошко учење во кое начелата на теологијата се истовремено и категории на философијата. Изворот на учењето за Софија Премудроста Божја треба да го бараме во библиската книга од Стариот завет, Мудри Соломонови изреки. Некои од црковните отци Премудроста Божја ѝ ја припишуваат на втората ипостас на Света Троица – Словото Божјо. Во некои неканонски старозаветни книги таа се сфаќа како здив на силата Божја и чисто излевање на славата на Седржителот. Според Павел Флоренски, а повикувајќи се на Сперански, Софија се доживува како женско начело, како своевидна еманација на божественото, т.е. Софија претставува мајка на сиот создаден свет. Најексплицитно концептот за Софија во руската религиска философија го воведува Владимир Соловјов, кој станува и главниот инспиратор за подоцнежните софиолошки промислувања. Меѓутоа, неговото учење и поимање на Софија е прилично конфузно, контрадикторно и дивергентно. Според проф. Стојанов, тоа се должи на две клучни причини: „Прво, Софија за Соловјов првенствено била доживување, а дури после била концептуализирана... Втората причина за конфузното сфаќање на Софија веројатно е фактот што теориски, Соловјов го усвојувал тој концепт од различни извори и сите се обидел некако да ги помири со православието“. (Стојанов, 2019, Т-3, стр. 105). Тој ја одредува Софија како светска душа. Според Соловјов, Божеството е универзален организам и од него ја изведува Софија. Тој прави разлика помеѓу произведувачко единство, кое е всушност божествениот организам или самиот Бог, и произведено единство, кое ја претставува самата Софија. Според Павел Флоренски, Софија овозможува единство, но таа е и самото единство. Таа претставува архетип на создавањето, но и трансцендентно единство на создаденото. Сублимирајќи ги ставовите на Флоренски, авторот на оваа студија ни изнесува дека: „1) Софија е Премудроста со која е устроен светот; 2) Црквата, односно горниот Ерусалим, а како таква и 3) Царството Божјо; 4) идеална личност на сето создание; 5) или 'нејзин Ангел-Чувар'; 6) но и 'ипостасен систем на Божјите творечки мисли'; 7) вечниот момент, вечноста во временоста, 'неминлив момент на постоењето на созданието““. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 119). Всушност, Софија е сè во сè, која поврзува и овозможува сè. Еден од најконтроверзните аспекти на Софија е, всушност, идејата или претпоставката за Софија како четврто Лице кое е дел од неразделното единство на Триипостасниот Бог. Во секој случај, кај Флоренски постои една логичка недоследност во овој негов став за Софија. Имено, не може нешто (Софија) да е дел (Лице) од една целина (Бог), а да не е единосушно. Во таков случај, не би била Лице и за да биде Лице треба да е единосушна. Флоренски прави диференцијација на различните аспекти на Софија во однос на Света Троица. Во основа Софија е во сите Ипостаси, но не е суштински идентична со нив,

туку е пројава на Троицната суштина. Во учењето за Софија кај Сергеј Булгаков ќе најдеме на еден уште поконкретен и посмел став. Тој нагласува дека Софија се разликува од ипостасите на Света Троица, таа е ипостас од втор ред, но сепак како таква претставува четврта ипостас. „Софија поседува личност и лик, таа е субјект, лице или да се изразиме богословски, ипостас“. (Булгаков, 2005, стр. 230). Според Булгаков, светот е зачат во Софија, таа е некакво претпостоење на светот или пак таа е еден вид егземплар според кој е создаден светот. Булгаков вели дека овој свет е софиен, бидејќи Софија е коренот на светот. Тој почива на неа, но и допрва треба да стане Софија, како норма кон која се стреми. Софија е и иманентна и трансцедентна. Светот е потенцијално софиен, а актуелно хаотичен. Светот е, всушност, Софија која допрва треба да стане Софија.

Четвртата глава од овој том е посветена на проблемот на Богочовештвото. Поимот на Богочовештвото претставува еден од клучните во руската религиска философија и потекнува од христијанското учење за единството на Божјата и човечката природа на Исус Христос, кое се дефинира како „неслеано, непроменливо, неделиво и неповредливо“ (4. Халкидонски собор 451 г.). Учењето за Богочовештвото во христијанството од една страна ја открива тајната на Божјото воплотување, кенозисот, искупителната жртва, а од друга страна, пак, го толкува проблемот на односот на Божјото и човечкото во земната историја, уподобувањето на човековата личност кон Бога, Теозисот (обожувањето). Покрај оваа теолошка основа на поимот Богочовештво, во една формално-логичка смисла, „тој би можел да се смета за консеквенција, т.е. операционализација и конкретизација на проблемот на Сеединството и Софија“. Прелиминарната определба на Богочовештвото авторот на овој труд ни ја пренесува преку зборовите на Евгениј Трубецкој: „Човековиот род, како што го сфаќа христијанското откровение, е нешто повеќе од органска целина: во идеја, тој е едно суштество, соборно тело Христово“. Или во симплифицирана форма тоа би значело дека човечкиот род е едно тело, а од друга страна самиот човек е од божествен род. Концептот на Богочовештвото, главно, може да се разгледува од два аспекти. Од една страна се однесува на Тајната на Божјото воплотување, кенозисот, а од друга страна се однесува на човекот, т.е. на обожувањето или теозисот, односно односот на човекот и Бога. Кога зборуваме за рускиот концепт за Богочовештво, слободно може да се зборува за своевиден тип на руски хуманизам, т.е. религиозен хуманизам. Авторот тврди дека концептот на Богочовештвото е антрополошки, сотериолошки, но и историсофски, т.е. есхатолошки, но и еклисиолошки. Тука е, пред сè, искупувањето, па спасението кое започнува во историјата (историсофија), но сепак нема да се случи тука (есхатологија), а е можно само преку соборноста, т.е. во Црквата (еклисиологија), како тело Христово. Неколкумина од руските философи (Бергаев, Булгаков, Н. Лоски, Е. Трубецкој итн.) се зафаќаат со разгледување на проблемот на Богочовештвото, но сè до Семјон Франк овој концепт бил врзан исклучително за поимот на Синот Божји, т.е. Христос. Франк вели дека самата блавест е вест за Богосиновската основа на човековото суштество. (Франк, 2004, стр. 85). Христос ја носи веста за нашето Богосиновство и го демонстрира тоа, бидејќи

е од Отецот, но и ја посведочува таа вистина и ја поседува силата на таа реалност. Кај Франк ниту се пренагласува улогата на Синот ниту, пак, се занемарува улогата на Отецот. Богочовештвото, всушност, претставува Богочовечки процес. Бог го има реализирано својот дел од процесот, останува редот на човекот. Оттаму и слободата која му е дадена на човекот. Човекот е тој кој е повикан да го реализира сеединството, бидејќи неговата свест е сеединство во можност, според зборовите на Трубецкој. При остварувањето на оваа можност, постои опасност да се падне во прелест. Токму поради ова е потребна преобразба, лична и на целиот свет, а тоа ќе се случи преку творечкиот човеков чин. Зборувајќи за творештвото, Трубецкој констатира дека не е возможна преобразбата на човековата природа само со творечкото дејство на Божјата сила, а без активно со-учествување во жртвата Христова. (Трубецкој, 1997, стр. 157). Богочовештвото не е остварливо надвор од местото каде е истурена благодатта. Тоа место и тој жив богочовечки организам е Црквата. Учењето за Црквата како тело Христово можеме да го сретнеме и кај Соловјов, со тоа што ова негово разбирање на Црквата е во целосна согласност со догматските постулати на христијанството, за разлика од прилично небулозните и антиномични позиции поврзани со проблемот на Софија. Единствено во Црквата е можна слободата, бесмртноста и личноста. Оттука и нема христијанство надвор од Црквата, а христијанската антропологија се покажува како оцрковување на светот. Самиот автор на книгата посочува дека „евхаристијата е тој конкретум во кој се открива личноста“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 160). Во конечното остварување на сеединството крајниот резултат би бил Богочовештвото, т.е. спојот на божественото со човекот. Според авторот, тука лежи и смислата на сета историја, тука и така завршува сета историја.

Синтагмата Руска идеја во философијата ја внесува и концептуализира Владимир Соловјов. Во своите философски размисли ја имаат користено руските философи од крајот на XIX век и во текот на XX век (Евгениј Трубецкој, Розанов, Семјон Франк, Федотов, Иљин, Берѓаев и други). Ова општо генеричко име може да ги вклучи сите дамнешни и до денес отворени прашања поврзани со рускиот национален идентитет. Руската идеја по својата форма и содржина е строго руски проблем, т.е. се однесува на Русија, но сепак има и општо, универзално значење и е во спектарот на интерес на општиот корпус на философски проблеми. Руската идеја во суштина е „своевидна историософска и социјално-политичка теорија со универзално значење; таа е руско поимање на философијата на историјата и философијата на културата“. (Стојанов, 2019, Т. 3, стр. 169-170). Ако би прецизирале, би можеле да констатираме дека проблемот Руска идеја е оригинална историософија и философија на културата или, според зборовите на Берѓаев, сета философија кај Русите е религиозна философија на историјата и културата. (Берѓаев, 2001). Кога би се обиделе да дадеме поконкретен одговор на прашањето што сè посебно вклучува концептот на Руската идеја во себе, би наишле на проблем, поради комплексноста на неговата содржина. Во оваа прилика ќе се послужиме со сублимираното и сумативно решение на ова прашање преку неколку аспекти на опсервирање и толкување на Руската идеја. Прво, Руската

идеја значи патриотизам, љубов кон татковината, но и критички и промислувачки однос кон неа. Второ, Руската идеја реферира на историската мисија на Русија и рускиот народ, при што таа мисија од мисијанизам станува месијанизам. Трето, Руската идеја реферира на строго историски контекст, односно се однесува на историскиот пат кој треба да го оди Русија, при тоа вкрстувајќи се со други патишта. Ова особено се однесува на вкрстувањето на Русија со Запад. Четврто, Руската идеја често е поистоветувана со прашањето за руската душа, т.е. спецификите на националниот карактер на рускиот народ. Петто, под Руска идеја се подразбира специфичноста на руската национална култура каде што особено се мисли на спецификата на руската философија. Ова значи и потрага по националните вредности, а истовремено и по општочовечките вредности кои се одраз и на руската мисла. Шесто, сето ова се одразува и во прашањата за руската држава и општествените и политичките теории и практики. Имено, руската идеја има свои рефлексии и во сфаќањето на проблемот на слободата, демократијата, реформите, револуцијата и други општествени вредности. И на крајот, под Руска идеја во една најопшта смисла би го разбрале комплексот на идеи изнесени во поновата руска интелектуална историја од XIX и XX век кои, пак, изразуваат специфичен стил на мислење карактеристичен за своето време. Ке ја споменеме и опсервацијата на проблемот на Руската идеја од страна на Милан Суботиќ во неговата студија „Толкувачи на руската идеја“ (Суботиќ, 2001), која впрочем ни ја предочува и самиот автор на книгава која е предмет на наш интерес. Највпечатливата карактеристика на тој комплекс идеи наречен Руска идеја е месијанизмот. Тоа е, всушност, идеја за богоизбран народ, народ-месија, повикан да го спаси човештвото. Друга важна карактеристика е и дихотомијата „Русија – Европа“, односно идејата за синтеза на Русија и Европа. Преку оваа дихотомија, всушност, се решава сопствениот идентитет преку реферирање на другоста или другиот. Во ова обемно поглавје Стојанов ни ги изнесува главните ставови и гледишта на дел од руските мислители во врска со прашањето на Руската идеја, сè до денешен ден, споменувајќи и актуелни, тековни мислители кои своите теориски позиции ги поставуваат на основи кои на некој начин се рефлексивна или импликација од концептот на Руската идеја.

Овој том од оваа капитална студија завршува со поглавјето насловено „Космизам“. Космизмот е специфично сфаќање и доживување на светот, а истовремено и карактеристика на рефлексивната свест која априорно тргнува од холистичката претпоставка за органско единство на сè со сè, пред сè со самата вселена. Во основа разликуваме природонаучен и религиозно-философски космизам. Рускиот космизам се формира во рамките на европската култура и претставува неодоив дел од светскиот космизам. Основите на космизмот се формираат врз основа на различни учења присутни низ историјата на руската мисла. Ако би ги барале онтолошките основи на космизмот, секако дека може да ги најдеме во концепцијата за сеединството, а пак религиозните ги среќаваме во идејата за софиологијата, додека историософските и антрополошките во поимот на Богочовештвото. Пак наидуваме на една неверојатна испреплетеност и комплементарност, каде што

идеите или произлегуваат една од друга или се дополнуваат или, пак, се надоврзуваат итн.

V. Заклучок

Овој философски триптих на проф. д-р Трајче Стојанов несомнено претставува еден огромен придонес за македонската филозофска мисла, но и придобивка за научната јавност, како и за општата читателска публика. Ова го кажувам особено ако се има предвид дека не се до толку чести вакви философски објави, а и општата состојба со филозофската публицистика во нашава земја не е блескава. Овој негов капитален труд, секако, можеме да го третираме и како синтеза на негова плодна филозофска и научно-истражувачка дејност. Оваа тритомна филозофска книга е пишувана во препознатливиот манир на Трајче Стојанов како еден утврден, харизматичен, шармантен и одлично едуциран интелектуалец. Научната фундираност, логичката кохерентност, луцидниот израз и раскошниот стил се основните белези и квалитети во научниот профил и опус на овој расен и врвен философ од нашето поднебје, а нив очекувано можеме да ги детектираме и во оваа обемна студија. Ова систематизирано и научно-методолошки издржано и профилирано дело ги задоволува стандардите на образовно-едукативната и дидактичката литература и разбирливо е дека е пожелно четиво за секој просечен интелектуалец, дури и за оние кои се без големи афинитети и апетити за филозофија, а за студентите кои во својата програма имаат предмети поврзани со филозофијата, секако, и задолжителна лектира.

Со појавата на оваа тритомна филозофска студија која преку еден научно артикулиран и филозофски доследен јазик ни пренесува могу значајни страници и епизоди од долгата историја на филозофијата и човековата мисла, проф. д-р Трајче Стојанов сериозно ги помести границите на филозофскиот хоризонт во нашава земја, па и пошироко и постави еден нов репер за размислување, филозофирање, творење и интелектуално живеење.

Библиографија

- [1] Berđajev, N. (1987). Ruska ideja. Beograd: Prosveta.
- [2] Berđajev, N. (2007). Filozofija slobodnog duha. Beograd: Dereta.
- [3] Koplston, F. (1992). Filozofija u Rusiji. Beograd: BIGZ.
- [4] Zenjkovski, V. (2002). Istorija ruske filozofije. Podgorica, Beograd: CID, Službeni list.

***

- [1] Берђајев, Н. (2000). Опит есхатолошке метафизике. Београд: Богословски факултет Српске православне цркве.
- [2] Берђајев, Н. (2001). Смисао историје. Београд: Дерета.
- [3] Булгаков, С. (2005). Светлост невечерња. Београд: Бримо, Логос.
- [4] Булгаков, С. (2011). Јагње божије. Београд: Јасен, Православни богословски факултет.

- [5] Евлампиев, И. И. (2014). История русской философии. Санкт-Петербург: Издательство РХГА.
- [6] Коплстон, Ф. (2003). Руска религиозна филозофија. Београд: Плато.
- [7] Левицки, С. (2004). Огледи из историје руске филозофије. Београд: Логос.
- [8] Лосев, А. (1996). Филозофија имена. Београд: Плато.
- [9] Лоски, Н. (1995). Историја руске филозофије. Подгорица: ЦИД.
- [10] Маслин, М, ed. (2009). Енциклопедија руске филозофије. Београд: Логос, Укронија.
- [11] Соловјов, В. (1996). Предавања о богочовечанству. Београд: Логос.
- [12] Соловјов, В. (2005). Русија и васељенска црква. Београд: Бримо, Логос.
- [13] Стојанов, Т. Руска религијска филозофија 1-3. (2019). Скопје: Аз-Буки.
- [14] Суботић, М. (2001). Тумачи руске идеје. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [15] Трубецкој, Ј. (1997). Смисао живота. Београд: Логос.
- [16] Флоренски, П. (1996). Столб и тврдина на вистината. Скопје: Табернакул.
- [17] Франк, С. (2004). Светлост у тами. Београд: Бримо, Логос.
- [18] Франк, С. (2010). Недокучиво. Београд: Јасен, Православни богословски факултет.
- [19] Шестов, Л. (2003). Умозрење и откривење. Београд: Плато.

Kiril Trajchev

International Slavic University "Gavrilo Romanovich Derzhavin",
Sveti Nikole – Bitola

Russion Quest for the Wisdom of God

Abstract: The paper is a review of one of the most important philosophical studies in the history of Macedonian philosophy in general. The author of the three-volume philosophical work titled "Russian-Religious Philosophy", that is the subject of attention in this paper, is the prominent Macedonian professor, philosopher, writer and publicist Trajche Stojanov. In the first volume of this book, the author focuses on the contexts in which The Russian religious philosophy was born as well as some resulted phenomena associated with it. The second volume gives us a systematic review of the history of Russian religious-philosophical thought from its beginnings up to now ..The last volume is devoted to the central problems in The Russian religious philosophy and it is the key, as well as the most imperative and most complex problem and presents a synthesis of all previously stated. Russian religious-philosophical thought is specific, unique, dynamic, discreetly mystical and controversial, and therefore requires thorough and serious study and elaboration. Through a meticulous, recent approach and a high standard of scientific methodology, the author of this book offers us all relevant indicators, facts, positions and implications related to the Russian religious philosophy. By analyzing all that is significant in the Russian philosophy this work emphasizes the great importance of the Book of Trajche Stojanov.

Keywords: *Russian religious philosophy, Ecclesial knowledge , Wholeunity, Sofia, Goodmanhood, Russian idea, Cosmism.*

ГОД. V
БР. 9

ПАЛИМПСЕСТ

PALIMPSEST

VOL. V
NO 9